

L'enganyifa de la Il·lustració

Gonzalo Pontón i Andreu Missé rellegeixen la història per desxifrar l'origen de la desigualtat d'avui

ARIADNA TRILLAS

7 DES 2016 - 21:15 CET

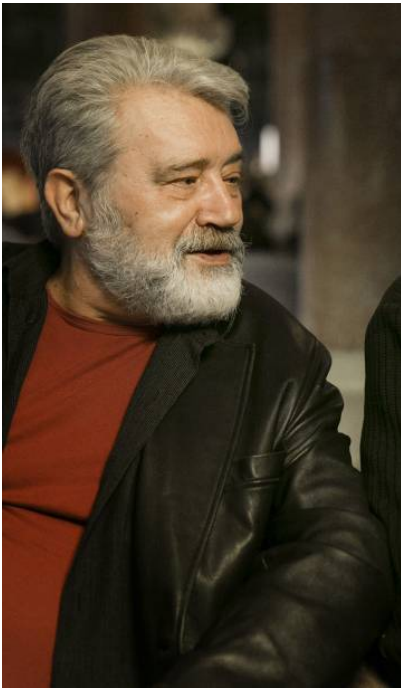

L'editor Gonzalo Pontón i el periodista Andreu Missé (dreta) durant la conversa que van mantenir per a Quadern. /M.MINOCRI

Una conversa tranquil·la és una suspensió temporal del temps. Més encara si es desenvolupa en un ambient de penombra i refugi. Gonzalo Pontón, editor, s'hi prepara demanant un whisky, que sigui un Macallan amb gel, i després un altre. Andreu Missé, periodista, comença frugal amb una ampolla d'aigua, tot i que més tard —quan ja faci més de tres hores que esmicolen el món, l'economia, l'estupidesa, el saber, la ideologia, la premsa, els llibres, la vida— s'animarà a triar una copa de vi negre. S'han trobat, a petició de *Quadern*, a l'hotel Casa Fuster. Però a l'hora de quedar, se citen a l'antiga Enher. “Que no seria bonic fer seure aquí un jove redactor que no tingui ni 30 anys i explicar-li la història d'un lloc com aquest?”, formula retòric qui va ser fundador, fa quatre dècades, de l'editorial Crítica i, en fa sis, de Pasado & Presente, amb dos mil llibres a l'esquena. Missé, artesà del millor periodisme econòmic que no porta el compte dels articles que ha escrit, i menys encara dels que ha inspirat, esmenat o arrodonit des d'*El Periódico de Catalunya*, *El País* o la revista que va cofundar fa quatre anys, *Alternativas Económicas*, respon amb un somriure. Ja comencen a desxifrar.

Aviat, el segle XXI no triga gaire estona a confondre's amb el XVIII. Pontón, autor de *La lucha por la desigualdad (Pasado & Presente)*, identifica els anys del 1700 amb la font d'on brolla la desesperant i creixent manca d'equitat del nostre temps. El rostre de les desigualtats s'ha tornat múltiple i sovint es disfressa al darrere de nous problemes tan vells com l'asimetria o el desequilibri de la informació. Missé

ho sap, ha despullat l'estafa més gran viscuda en la nostra història recent a través d'un treball d'investigació periodística, *La gran estafa de las preferentes* (Alternativas Económicas). L'escàndol és una de tantes cares en què s'expressa la desigualtat, que preocupa, i força, tots dos interlocutors. Els estranys paral·lelismes, o més ben dit, les derivades que sorgeixen en el diàleg Pontón-Missé, o Missé-Pontón, reforcen la idea que som fills de la Il·lustració. Encara que sota la claror d'aquest terme trobem una realitat més fosca del que havíem après.

Gonzalo Pontón (Barcelona, 1944)

Editor des de fa cinc dècades

Fundador de Crítica i Pasado & Presente

Autor de *La lucha por la desigualdad*
Una historia del mundo occidental en el siglo XVIII. Pasado & Presente.
781 pàgines. 29 euros

LA CONCENTRACIÓ DEL PODER

Quadern. Criden l'atenció els paral·lelismes en molts camps entre els dos llibres...

Gonzalo Pontón (G.P.). No són paral·lelismes. La situació actual és conseqüència forçosa de decisions que es van adoptar al XVIII.

Andreu Missé (A.M.). M'ha agradat com expliques com es produeix la concentració del poder en territori agrari. Els grans terratinents no existien de sempre.

G.P. La destrucció de l'economia moral dels pagesos es produeix a tot Europa, però per vies diferents. En el cas d'Anglaterra, suposem que ets un terratinent amb 10.000 hectàrees. Hi ha un pagès que no té la propietat directa de la terra que cultiva, però és

un *copyholder* de 10 hectàrees. Aquest règim implica que pot utilitzar-la per conrear com ho va fer el pare, l'avi o el besavi. A més, el pagès pot gaudir de drets comunals molt importants: anar al bosc a buscar llenya o disposar de

préstecs cooperatius. Però a partir de cert moment molesten els senyors, perquè aquests volen obtenir rendes diferencials de la terra, i necessiten l'*enclosure* o tancament, l'encerclament de terres. De sobte, 1,3 milions de pagesos es queden sense terres ni economia moral. Han de marxar a les ciutats, on els mestres artesans han viscut en paral·lel com es destrueixen els gremis i les formes de treball que exigien una qualitat. Seran els nous proletaris.

A.M. Pensava que avui també tenim un altre tipus de concentració de poder important. El poder financer concentra el 99% dels estalvis, que són els esforços de tota una vida. Els expropia amb productes més o menys sofisticats com les participacions preferents, i també amb la manipulació dels tipus d'interès.

G.P. Tens més raó que un sant. La base del sistema consisteix a comprar al mercat més barat i vendre al mercat més car. I això els financers ho tenen claríssim. El mateix sistema d'acumulació primitiva de capital que s'aconsegueix fent fora els pagesos és el que els financers fan avui amb els estalvis. Al juliol vaig preguntar al meu banc, i era un farol, què em donarien per un milió d'euros. Resposta: un 0,80%. Però després he necessitat calés per a una operació d'ulls que costava 13.774 euros. I pago un interès del 19% per tornar 20.000 euros en 72 mesos.

PASSIÓ I VOCACIÓ SOCIAL PER L'OFICI

Llargues trajectòries en grans grups empresarials que culminen en petits grans projectes personals, de zero, on fer, o continuar fent, allò que els dona la gana. En alguna cosa Gonzalo Pontón i Andreu Missé s'assemblen, a més de sentir que la veu de Raimon els toca la fibra. "He de reconèixer que soc un privilegiat i que he tingut la sort de cara. No tinc consciència d'haver treballat mai. Sempre m'han pagat per llegir. És com el Messi, que s'ho passa pipa jugant al futbol i el paguen... Bé, a ell més", sentència el fundador de Crítica i de Pasado & Presente, que va començant fent de *negre* d'un corrector de galerades i que al llarg de la conversa recorda més d'un i de dos cops que és fill de cubà (i nostàlgic). Andreu Missé també es declara afortunat. "Igual que el Plácido Domingo —diu—, jo no em puc jubilar perquè només es jubila la gent que treballa, i jo no en tinc consciència. He passat la vida tan absorbit per la feina que no he pensat mai en si hi havia relació entre les hores que treballava, que eren totes les del món, i el salari".

Tots dos han compartit passió pels problemes socials, han volgut fer alguna cosa, donar-hi respostes directes. Un cop recuperada la democràcia, però, Missé s'hi ha abocat des del periodisme, i Pontón des de l'edició. Tots dos li han buscat la funció social a l'ofici.

El primer, que sovint rumia en els vespers on es fica mentre camina, es confessa un enamorat de la investigació. El segon, que no ha deixat de fumar, es pregunta de vegades, quan li agafa "la *depre*", si publicar llibres durant tants anys ha servit d'alguna cosa. "O si, en el millor dels casos, han anat a parar a gent que ja estava convençuda. Em pregunto què he fet per canviar el món". De seguida, però, es refà: "Tu i jo hem fet la nostra feina, la qüestió és si l'hem feta honestament. I si és el cas, em dic que no podem fer res més". El periodista, malgrat els anys d'ofici, es mostra, pel seu cantó, "cada cop més hiperconscient de la importància de la informació, de la responsabilitat d'informar bé", i alhora "preocupat perquè els

mitjans perdem terreny davant els poders econòmics i polítics". Pontón empassa un glop i treu pes: "Ens ho hem de plantejar en termes generacionals. Ja som grans, ja no ens toca a nosaltres, els toca als nostres fills fer alguna cosa".

A.M. La concentració de poder i riquesa actuals em fan pensar en la famosa corba de Kuznets, que diu que com més creix l'economia, al principi hi ha més desigualtat, però que amb el temps la distància es va escurçant.

G.P. Ah, la U invertida de Kuznets es va utilitzar als Estats Units per contrarestar la propaganda soviètica sobre la igualtat. Es deia: el capitalisme també portarà la igualtat algun dia. Però s'ha demostrat que era una mentida. A l'inici de la recessió, 500 persones tenien tanta riquesa com 3.500 milions de persones. En deu anys, són poc més de 50, però és que, a més, aquests 50 han guanyat mig bilió d'euros. I els perdedors n'han perdut un bilió. És admirable l'ardor creatiu del capitalisme.

A.M. Un exemple clar d'aquest ardor creatiu ha estat la creació de nous productes financers, que a més sempre s'han desenvolupat en tensió permanent amb Hisenda, com una manera d'enganyar el fisc.

EL LLENGUATGE DE L'ARTIFICI

Quadern. Per què després d'una crisi tan brutal es poden eixamplar encara més, i tant, les desigualtats?

G.P. Crec que és clau el control del llenguatge. Quan penso en la manera com la nova burgesia fa seu l'espai que pren als de l'Antic Règim, que no vol l'anarquia popular... Així que aquesta burgesia, per aconseguir poder sense gaires revoltes, necessita controlar l'opinió pública, i així s'inventa el llenguatge del progrés. Si vols una alternativa econòmica, és l'anarquia. És el que jo anomeno llenguatge del *trampantojo*: l'engany, l'artifici.

Quadern. Potser els periodistes no fem prou bé la nostra feina.

G.P. Sovint el periodista no té la informació. Reprodueix la retòrica dels poderosos. Només es pot despullar la mentida amb el periodisme d'investigació, però està desapareixent, perquè no és rendible.

A.M. Sí; de fet, ara que vivim el debat sobre la pujada del salari mínim, parlem de salari mínim quan en realitat és un salari màxim. Fixar-lo és com dir: no pots cobrar més que aquests diners. Un dels problemes que tenim és que intentem que s'apliqui a tot la lògica econòmica, que a més sovint és falsa. Qui no vol apujar el salari mínim diu que els que sí que volen apujar-lo no calculen els llocs de treball que es perdran. En fi, que la vida no costa el doble a França, encara que el salari mínim sigui allà el doble que aquí. I el mateix podem dir d'Alemanya.

L'important és controlar el discurs. A mi m'indigna especialment que el debat sobre el salari mínim es faci sense que es plantegi un debat sobre els salaris elevats. Quina lògica econòmica té que un president d'un banc guanyi quatre milions d'euros? Jo considero que el senyor Goirigoizari [president de la Bankia nacionalitzada] és tan bo com la resta.

G.P. El problema és que els que decideixen quant és el salari mínim són els que tenen els salaris màxims. Però estic d'acord que cal deixar d'aplicar la lògica econòmica. Quina lògica té que una dona cobri un 30% per fer la mateixa feina que un home? Jo el que dic és que les coses no passen perquè sí. Quan els britànics decideixen fabricar objectes de consum per a les classes mitjanes amb una mà d'obra de desgraciats, pensen a fer servir criatures i dones, perquè cobren un 50% i un 30% menys, fins al punt que les màquines es dissenyen perquè puguin ser utilitzades per nens d'entre cinc i dotze anys.

Quadern. Es va generar una classe mitjana i ara tot el focus es posa en com s'ha aprimat.

G.P. Classe mitjana? És un concepte antic. Avui, o ets benestant o ets puta misèria. Millor encara: avui pots ser benestant i demà pots ser a la puta misèria. És un fenomen que li interessa molt al capitalisme. Que la gent estigui sobretot acollonida. Portem-nos bé, que no m'acomodin. És el llenguatge del *trampantojo*. Si el ministre d'Economia, Luis de Guindos, i el financer Isidre Fainé s'asseguessin aquí i diguessin: "Tenim un percentatge d'impagats entre els préstecs a pimes i autònoms que és massa elevat. No ens va bé. Mirem de fusionar empreses i prestar als grans conglomerats perquè seria més segur per a nosaltres", potser s'explicaria que, per raó dels nostres acords de la Unió Europea, una expansió del crèdit indiscriminada aniria contra els interessos dels ciutadans.

A.M. Vet aquí una altra gran falsedat: els bancs diuen que si els demanen més capital, hauran de donar menys crèdit. Però hi ha estudis que demostren que no ha de passar, això. Només cal mirar al Canadà, que té un sistema de banca modèlic.

G.P. És el que intento explicar al llibre: als inicis de la industrialització, la superestructura intel·lectual que es crea no passa casualment. Tot està pensat per controlar l'opinió pública. En això, els anglesos saben fer bé les coses. Quan es fa fora els pagesos, no se'ls fa fora i prou. Els anglesos fan una llei que permet al pagès apel·lar. Van de progrés. Qui construeix la llei sap que el pagès, que segurament no sap ni llegir ni escriure ni té diners, no anirà a buscar un advocat, ni anirà a Londres ni s'hi quedarà dos o tres mesos. La qüestió és fer-los fora però que sembli que marxen perquè volen.

ELS DRETS I L'EXERCICI DELS DRETS

Quadern. Hem de tendir a la igualtat. De debò creuen que és possible l'equitat real?

G. P. Ja he dit algun cop que la desigualtat és el pitjor delictes d'odi. Doncs el camí cap a la igualtat és el camí d'una política legítima. Si demà el govern rebés dos, tres milions de firmes exigint que la dona cobrés el mateix que l'home, i quatre milions de persones sortissin al carrer per demanar-ho, no es podria estar sense fer res indefinidament.

A.M. Per mi és important la separació entre els drets i la consciència que es pugui tenir sobre com es poden exercir. Quan plantejés com els anglesos van fer fora els pagesos dels camp perquè els interessats controlaven el parlament que feia les lleis, jo pensava en com han expulsat aquí 500.000 famílies de casa perquè la llei ho diu. El poder econòmic controla el legislatiu. Una cosa és el dret que reconeix la Constitució, el dret a l'habitatge, i una altra si no el puc exercir o si no el sé exercir. Un aturat té dret al subsidi. Però la meitat, dos milions, no en tenen. L'asimetria és més bèstia encara en la informació financera, i més quan, per sobre dels drets, s'està sacralitzant l'imperatiu de l'estabilitat financera. En tot cas, el control del legislatiu és tan essencial al XVIII com al XXI.

G.P. El control del legislatiu i el control del llenguatge. És una qüestió d'acaparament d'oportunitats. Escolteu, Voltaire es guanyava la vida prestant a reis i a prínceps, al 20%. Estava podrit de diners, en part perquè va tenir informació privilegiada...

A.M. Fixeu-vos en les clàusules sòl de les hipoteques. Els bancs les hi van incloure perquè sabien que els tipus baixarien. Les autoritats no ho van transmetre a tothom i ara, quan la gent protesta, respon que no es pot desestabilitzar el sistema financer. Hi ha quatre milions de famílies amb hipoteques que en tenen. No es desestabilitzaria res. Es poden tornar els diners de mil maneres, no cal fer-ho de cop. Potser en comptes de guanyar 12.000 milions, en guanyaran 9.000.

G.P. Ja passava al XVIII. A Anglaterra i a tot Europa ningú volia l'educació del poble. Les classes benestants volien mantenir els pagesos portant una vida de bèsties, i la millor manera d'aconseguir-ho va ser garantint que fossin ignorants. L'única manera de lluitar contra la desigualtat és amb educació. I jo proposo que sigui única, comuna, pública i gratuïta.

La pobresa que arriba en vaixell

Arribada de refugiats per mar a l'illa grega de Lesbos, a finals de gener d'enguany. /CLAUDIO ÁLVAREZ

Quadern. La imatge que més bé expressa el segle XVIII és, per a Gonzalo Pontón, el quadre *L'al·legoria de la pobresa*, d'Adriaen van de Venne, no?

G.P. I tant! És el rostre social del segle, perquè una aclaparadora majoria de gent, i parlo ara dels europeus, vivia en la misèria.

Quadern. I la imatge que més bé expressaria el nostre segle?

A.M. Jo ho tinc clar. Al XVIII ens centràvem en els països europeus. Ara, però, vivim dins de la globalització. Avui, on hi ha més distància és entre la ribera nord i sud de la Mediterrània. La imatge que triaria del segle XXI per explicar la desigualtat és la dels refugiats ofegats al mar.

G.P. Sí, especialment la dels nens ofegats.

A.M. Ara és més urgent que mai, no sé si dir un govern mundial, però sí que els organismes supranacionals funcionin més que mai. Perquè ens estem matant. La gent avui sap, o creu, que es pot viure d'una manera diferent. Una persona d'un país de l'Àfrica subsahariana sap que si entra a Europa potser serà una persona, vull dir amb drets. Europa ens ha donat molts disgustos, com l'austeritat. Però Europa encara és un referent de drets. El concepte de drets i de com exercir-los.

G.P. D'acord, t'entenc, tot i que Europa també són uns altres *deguindos* i *fainés*. RESIGNACIÓ I POLÍTICA

Quadern. Per què creuen que no hi ha més revoltes socials, més estripades?

A.M. Històricament, veiem que només amb lluita s'han aconseguit drets.

G.P. L'única etapa en què la desigualtat va recular, per la força dels sindicats, va

ser del 1945 al 1973... per això als EUA els van arrasar. El capital encara estava disposat a cedir mentre existia la Unió Soviètica. Però a partir dels anys noranta... res de res. Quina por han de tenir? Són al final de la història. Em sembla que té tota la raó Warren Buffet [empresari i tercer home més ric del món]. Un periodista li va preguntar si creia en la lluita de classes. Ell va dir: "És clar que hi ha lluita de classes. I anem guanyant nosaltres".

A.M. Crec que l'1% no sap de debò com viu la gent. Penso en Roosevelt. Quan trobava resistència en la política contra la pobresa que volia aplicar, enviava un equip de gent a voltar pels barris pobres perquè ho entenguessin. Hem de portar el debat a la realitat. El 2010 va sorgir el moviment del 15-M. Ha estat importantíssim. Que d'un moviment sorgeixi un partit que de cop obtingui prop de 70 diputats... sí que passen coses.

Quadern. Entre els treballadors s'escampa el populisme de dretes.

A.M. Si ho diu per Trump, cal analitzar bé el que ha passat als EUA. No és que hagi guanyat la dreta, és que ha fallat l'esquerra. La majoria de lleis s'han aprovat amb la complicitat dels dos grans partits. Ho saben els que han perdut els estalvis i la casa. O la feina i la casa. No els han defensat partits i sindicats, sinó moviments socials com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH).

G.P. Per mi és un abús incloure el PSOE o el PSC dins dels partits d'esqueres. El PSOE fa molts anys que practica una política de taller de reparació del capitalisme. Va fer una feina reparadora important en les tres dècades posteriors a la Segona Guerra Mundial, perquè l'URSS i els sindicats feien por. El drama dels socialistes és que la gent del carrer no té gens clar que els defensi. No s'adona que és un residu. Els comuns, les classes subalternes, han de construir una alternativa que de debò els representi.

Quadern. Per això se suposa que va néixer Podem.

G.P. Als subalterns els ha de representar algú nou, però tampoc estic segur que aquest nou sigui Podem. S'està acostant tant al forat negre de la política que corre el risc que se l'empassi. És el drama de sempre. La *realpolitik*. Com quan la gent es fa gran, que se sol fer més conservadora.

Quadern. L'FMI alerta ja, fins i tot, contra els efectes de la desigualtat.

G.P. Ho fa perquè és per al negoci, per al sistema. La gent no consumeix. No és que ara tingui una actitud ètica. La desigualtat és fruit d'una construcció política. I estic convençut que se'n surt amb mesures polítiques. I per cert, no amb paraules gastades com "democràcia". Trump és democràcia, no? L'han votat. Vull parlar d'estafats de preferents, d'aturats, de desnonats, dels que guanyen 700 i acaben de rellevar els que en guanyaven 3.000. Vull parlar d'igualitarisme.